

פתרון הבחינה בתנ"ך יחידה שלישית - מועד קיץ 2011

שאלונים: 001104, 203

מוגש על-ידי: דנית בר-אור סבאג, חוה צדוק וגליה סמו

מורות לתנ"ך ברשת בתי הספר של יואל גבע

פרק ראשון – מנהיגות ומנהיגים במקרא

בפרק זה עליך לענות על שתי שאלות: על אַחַת מהשאלות 1-2, ועל אַחַת מהשאלות 3-4.

שאלה מספר 1

מלמט סבור שמשל יותם משקף דעות שדגלו בחופש הפרט. המלוכה נתפסה כמוסד של שררה הפוגע בחופש הפרט ולכן היתה התנגדות רבה למוסד זה. לדעת בובר, משל יותם מביע התנגדות למוסד המלוכה כיוון שהוא מהווה התנגדות או מרד במלוכה וכיוון שמוסד המלוכה נתפס כמוסד לא יצרני, טפילי, המנצל את העם ומשעבד אותו לצרכיו. כמו כן, לדעתו, בהסתמך על כך שמשל יותם הוא המשך ישיר לדברי גדעון מלכות בשר ודם מנוגדת למלכות שמים.

שאלה מספר 2

סעיף א'

העמדה הישראלית כלפי מלוכה ע"פ מאמרו של רובינסון, היא תפיסת המלך כ"ראשון בין שווים". המלך הישראלי שלט מתוקף ברית משולשת בה היו חברים המלך, והעם, וה' היה משמש ערובה לברית. מכאן לומד רובינסון שהיתה שלטת בישראל דמוקרטיה מושרשת. בניגוד לכך המלך במזרח הקדום שלט מתוקף זכות טבעית והיה נחשב בן האל או אל למחצה. לאור זאת, המלך בישראל היה כפוף לחוק, למנהג ולברית בעוד שהמלך במזרח הקדום שלט באופן אבסולוטי ללא כל מגבלות. במסגרת הברית המשולשת נחתם מסמך הסכמי בין המלך לעם, המכונה ע"פ רובינסון חוקת מלך רשמית. המסמך הכיל את חובת המלך וזכויותיו כלפי העם. ככל הנראה כלל מסמך זה גם חלקים מחוק המלך. בראשיתה של כל מלכות יכלה הברית להפתח מחדש למו"מ בין המלך החדש לעמו (כפי שמביא רובינסון את ראשית מלכות רחבעם).

סעיף ב'

העמדה לפיה המלך הישראלי נתפס כראשון בין שווים באה לידי ביטוי בדברים י"ז, 20: "לבלתי רום לבבו מאחיו" - נאסר על המלך הישראלי להתנשא כיוון שהוא אחד מהעם, והעם נחשבים אחיו.

בירמיהו כ"ב, 13 נאמר: "הוי בונה ביתו בלא צדק ועליותיו בלא משפט ברעהו יעבוד חינוס ופועלו לא יתן לו", הנביא ירמיהו ביקר את מלך יהודה (יהויקים) על כך שהעסיק פועלים בבניית ארמונו בלי לשלם להם שכר על עבודתם. במסגרת ביקורת זו כונה ירמיהו את הפועלים בני עמו של המלך "רע" - כלומר בעלי מעמד זהה.

שאלה מספר 3

סעיף א'

ניתן ללמוד שסמכויות המלך בישראל ניתנו לו מאת ה', המלך היה כפוף לה' ונדרש למלא את המשימות כפי שה' הטיל עליו. ה' מצווה על שאול: "לך והכיתה את עמלק והחרמתם את כל אשר לוי" (פסוק 3). ה' מצפה משאול למלא משימה זו בדויקנות. מדרך ביצוע הצו אפשר ללמוד ששאול סבר שיש למלך זכות לפעול באופן עצמאי ולהחליט ע"פ המצב הקיים בשטח. הוא משאיר בחיים את אגג מלך עמלק וחלק מהצאן והבקר, בניגוד למצוות ה': "ויחמול שאול והעם על אגג ועל מיטב הצאן והבקר" (פסוק 9).

סעיף ב'

התפקידים שהנביא צריך למלא ביחס למלך ע"פ פסוקים אלה (על התלמיד לציין שניים):

- (1) מסירת דבר ה' למלך: "ויאמר שמואל אל שאול...לך והכיתה את עמלק".
- (2) למשוח מלך ע"פ רצון ה': "ויאמר שמואל אל שאול: אותי שלח לה' למשחך למלך על ישראל".
- (3) להוכיח את המלך על אי קיום מצוות ה': "ולמה לא שמעת בקול ה' ותעט אל השלל ותעש הרע בעיני ה'".

שאלה מספר 4

סעיף א'

- (1) המחלוקת בין ראבי"ע לרד"ק היא האם המלכת מלך בישראל היא מצווה (כלומר חייבים למנות מלך בישראל) או רשות (דבר התלוי ברצון העם).
בעוד שראבי"ע טוען שהמלכת מלך בישראל היא רשות, רד"ק גורס שהמלכת מלך בישראל היא מצווה (חובה).
- (2) ע"פ פירוש רד"ק, בקשת העם למלך היתה רעה בעיני ה', מכיוון שעצם בקשת המלוכה בישראל לא הייתה לשם קיום מצוות או לשם שמירת חוקי ה', אלא מהסיבות הלא נכונות- לשם התרעומת, כדי להכעיס את שמואל ואת ה'.

סעיף ב'

ע"פ המסופר בשמואל א' פרק ח', בקשת העם להמליך עליהם מלך היתה רעה בעיני ה', מכיוון שהעם מאס בה' (ולא בשמואל), לכן אין הדבר חדש, שכן העם עזב את ה' החל מיציאת מצרים ואילך, ופנה לעבודה זרה.

פרק שני – דוד ומנהיגותו

על הנבחן לענות על שלוש שאלות: על שתיים מהשאלות 5-7, ועל אחת מהשאלות 8-9

שאלה מספר 5

סעיף א'

- (1) השימוש בכינויים אלה מדגיש את טיב מערכת היחסים בין שאול ליהונתן. יהונתן מכונה "בנו" של שאול על מנת להדגיש את הקרבה של שאול לבנו. לפיכך, הוא משתף אותו ברצונו להרוג את דוד. כך גם הכינוי "אביו", "אביו", מעידים על קרבה זו, ואפשרותו של יהונתן לדבר אל לב שאול, לנסות לשנות את דעתו. עם זאת, יהונתן מכונה "בן המלך" כינוי אשר בהקשרו מעיד על הקונפליקט של יהונתן בין נאמנותו לאביו, המלך, לבין נאמנותו לדוד ורצונו להגן עליו.
- (2) יהונתן מכנה את שאול "המלך" בפסוק 4 על מנת להדגיש את מעמדו של שאול, כפוסק האחרון והכבוד הרב שהוא רוחש לו. יונתן מכנה את דוד "עבדו" של שאול על מנת להעיד על נאמנותו וכפיפותו לשאול, בתקווה ששאול יחזור בו מהחלטתו להורגו.

סעיף ב'

- (1) נצחונו של דוד על הפלישתים מעלה את חינו ומעמדו. לפיכך, נצחון זה מערער את שאול החושש למעמדו בעקבות הרוח הרעה הפוקדת אותו, ולכן הוא מנסה להרוג את דוד.
- (2) דוד במלחמתו נגד פלישתים מכה בהם וגורם להם לנוס, לברוח מפני ישראל: "ויך בהם מכה גדולה וינסו מפניו" (פסוק 8). שאול, במקום לשבח ולגמול לדוד על נצחונו כנגד אויבו המושבע של ישראל, מכה בו באמצעות החנית, וגורם לדוד לברוח מפניו: "ויבקש שאול להכות בחנית בדוד...ויך את החנית בקיר ודוד נס וימלט בלילה ההוא" (פסוק 10).

סעיף ג'

- אהבת יהונתן לדוד - יהונתן מזהיר את דוד מפני רצונו של שאול להורגו ואומר לו להסתתר מפניו, עד אשר ידע האם שאול חזר בו מרצון זה: "ויגד יהונתן לדוד לאמר מבקש שאול אבי להמיתך ועתה השמר נא בבקר וישבת בסתר ונחבאת...ואני אדבר בך אל אבי וראיתי מה והגדתי לך" (פסוקים 2-3).
- אהבת מיכל לדוד - מיכל, המודעת לתכנית שאול, אביה, להרוג את דוד השכם בבוקר, עוזרת לדוד להמלט בו בלילה מבעד לחלון. כמו כן, היא מציבה פסל במיטה במקום דוד על מנת להטעות את עבדי שאול: "ותגד לדוד...ותרד מיכל את דוד בעד החלון...ותקח מיכל את התרפים ותשם אל המיטה" (פסוקים 11-13).

שאלה מספר 6

סעיף א'

- (1) האישה התקועית ניסתה לגרום לדוד להבין שהתנהגותו בפרשת אבשלום ואמנון היא שגויה, ואסור לו להמשיך להרחיק את אבשלום, אלא הוא צריך להשיב את אבשלום הביתה.
- (2) הפרטים בדברי האישה לדוד, שמהם ניתן ללמוד על התנגדות לגאולת דם (על התלמיד לציין שניים):
- היא מציגה את המתת הרוצח לא כמעשה שראוי לעשותו אלא ככיבוי גחלת, ביטול המשכיות המשפחה: "תני את מכה אחיו ונמיתה... ונשמידה גם את היורש וכיבו את גחלתי אשר נשארה" (פסוק 7).
 - היא מזרזת את דוד להציל את בנה לפני שגואל הדם יעשה מעשה נמהר וירצח את בנה: "יזכור נא אדוני המלך את ה' אלוהיך מהרבות גואל הדם לשחתי" (פסוק 1).
 - היא מעודדת את דוד להתעלם מעניין גאולת הדם בהקשר לאבשלום ולאמנון וליהנות מהחיים במחיצת אבשלום כל עוד זה אפשרי: "כי מות נמות וכמים הניגרים ארצה אשר לא ייאספו..." (פסוק 14).

סעיף ב'

- שלב 1: האישה מתארת את המקרה לפני דוד: בנה האחד רצח את בנה השני, ועתה משפחת בעלה רוצה לגאול את דם הנרצח באמצעות הוצאתו להורג של הרוצח על ידי גואל הדם. היא מבהירה לדוד שמאחורי דרישת המשפחה עומדת שאיפה לרשת את רכוש בעלה המת. תשובת דוד: לכי לביתך, אני אטפל בבעיה.
- שלב 2: האישה מבקשת מדוד לפרט יותר מה בכוונתו לעשות. הא אומרת לו שאם יחליט לחון את הרוצח, זה לא ייחשב לעוון. כל פעולה שיעשה, אם כרוך בכך חטא, היא לוקחת על עצמה את החטא הכרוך בדבר. תשובת דוד: כל מי שידבר אליך בעניין זה, הפני אותו אלי. בכך מתחייב דוד לטפל אישית בכל אדם שינסה לקדם את המתת הרוצח.
- שלב 3: האישה לוחצת על דוד להכריז על בנה כחסיין מדין מוות, ולכן מתחננת אליו שיזכור את נושא גאולת הדם- בנה עומד בסכנת מוות ממשית מצד גואל הדם. תשובת דוד: דוד מתחייב להגן על בנה.

סעיף ג'

- (1) האישה קושרת בדבריה את המקרה הבדוי למקרה של דוד בכך שהיא משווה את הצהרתו של דוד (לחון את בנה הרוצח) למעשהו במקרה האישי שלו (לא לחון את אבשלום הרוצח): "ולמה חשבת כזאת על עם אלוהים?" האם חשבת שעם ישראל לא יבין את החלטתך לחון את אבשלום? מדוע אתה לא משיב את הנרצח, את אבשלום שנמצא הרחק?
- (2) הדימוי: "כמים הניגרים ארצה אשר לא ייאספו"- אין להשיב לאחור את מה שכבר קרה, אי אפשר להתמקד רק בחרטה על מה שקרה. מי שמת- לא ישוב עוד. הוא כמו מים שנזלו

ארצה ולא ניתן לאסוף אותם בחזרה. האישה מנסה לעודד את דוד לצוות על החזרת אבשלום בכך שהיא מדגישה שמה שכבר נעשה- לא ניתן להשיב. עדיף להתרכז במה שניתן להפיק מההווה.

שאלה מספר 7

סעיף א'

- (1) מטרת ההתנדבות של דוד והעם היתה לאסוף תרומות (כסף) לבניית בית המקדש.
 (2) ע"פ פסוקים 14, 16 מסביר דוד את הרצון להתנדב בהשפעת ה' עליהם- ה' גרם לדוד ולעם להתנדב ולתרום לבניית הבית- יכולתם לנדב כמות כזו של כסף היא רצון ה'.

סעיף ב'

(1) דוגמאות לגדולת האל (על הנבחן לציין שתיים):

- פסוק 10: "ברוך אתה ה' אלוהי ישראל אבינו מעולם ועד עולם"- ה' אלוהי העם והוא האל הנצחי.
- פסוק 11: "לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד"- ה' הוא האל הגדול בעולם, אלוהי הנצח.
- פסוק 11: "כי כל השמים והארץ לך ה'..."- כל העולם שייך לה' וכל שבעולם שייך לו גם כן.
- פסוק 12: "...ואתה מושל בכל ובידיך כח וגבורה ובידיך לגדל ולחזק כלי"- ה' הוא אל כל יכול, השולט בעולם.
- פסוק 17: "כי אתה בוחן לבב ומישרים תרצה..."- יש ביכולתו של ה' לקרוא את מחשבות האדם ולדעת את רגשותיו.
- יתקבלו תשובות נכונות נוספות שיתבססו על הקטע.

דוגמאות לקטנות האדם (על הנבחן לציין שתיים):

- פסוק 14: "כי מי אני ומי עמי כי נעצור כוח להתנדב כי ממך הכל ומידך נתנו לך"- דוד ועם ישראל אפסיים מול האל, ולא יכלו לתרום סכומי כסף שכאלה לבנות המקדש אלא בזכות ה' שגרם להם לבצע זאת.
- פסוק 15: "כי גרים אנחנו לפניך ותושבים ככל אבותינו כצל ימינו על הארץ ואין מקוה"- האדם הוא אפסי וזמני ואילו ה' הוא אלוהי האבות מאז ומעולם.

(2) הרעיון שמדגישה ההשוואה הוא אפסות האדם אל מול גדולת האל.

סעיף ג'

- (1) במלכים א', א' העברת השלטון מדוד לשלמה התבצעה לאחר שדוד החליט כי שלמה יירש אותו ולא אדוניהו. אדוניהו הכריז על עצמו כיוורש דוד ורק לאחר התערבותם של נתן ובת שבע נקבע כי שלמה יירש את כסא מלכות דוד, והוא הומלך על ידי נתן וצדוק הכהן.

לעומת זאת, על פי דברי הימים א', כ"ג 1, ו - 22-25 ירושת שלמה את כסא המלוכה של דוד נעשתה ללא כל יריבות- איש לא היה מועמד לקבלת השלטון, וכן כל אחי שלמה קיבלו את ההחלטה להמליכו.

אפשרות נוספת:

(1) במלכים א', א', מתואר דוד כאדם זקן ומנותק. אין הוא יודע מה מתרחש בחצר המלוכה, ולא מודע להצהרתו של אדוניהו לרשת אותו. רק לאחר התערבותם של נתן ובת שבע מגיע דוד להחלטה להמליך את שלמה, ולהכריע במאבק על כסא מלכותו. לעומת זאת, בדברי הימים א' דוד מתואר כמלך מודע ומעורב, הפועל בעצמו ועל פי שיקול דעתו להמלכת שלמה כיוורשו.

(2) מגמת השינוי בדברי הימים היא להאדיר את שמו של שלמה, יורש דוד, ולתארו כמלך שנבחר באופן מיידי על ידי אביו ואחיו ללא כל מאבק. אן: לתאר את דוד כמלך חריף ומודע הלוקח חלק פעיל בהמלכת בנו, וזאת על מנת לפאר את דוד ולהציגו כאידיאל, שכן זו אחת ממגמות ספר דברי הימים.

אפשרות נוספת:

להשמיט את מאבק ירושת הכסא הירושה במשפחת דוד, על מנת שלא להכפיש את שמה של שושלת המלוכה המפוארת בישראל- שושלת דוד, הנתפסת בעיני מחבר ספר דברי הימים כשושלת אידיאלית.

שאלה מספר 8

סעיף א'

המניעים האפשריים להעלאת ארון ה' לעיר דוד הם: (על התלמיד לציין שניים):

- דוד שמע כי בזמן שהות הארון בבית עובד אדום הגיתי, ה' ברך את עובד אדום, ועל מנת לזכות אף הוא בברכת ה' העביר דוד את הארון לעירו.
- באמצעות העברת הארון לעיר דוד, בירתו של דוד, הפך אותה דוד לא רק למרכז מדיני אלא גם למרכז דתי, ובכך העצים את מעמדה כבירת ישראל.
- העברת הארון ע"י דוד נועדה להציג את גודל אמונתו בה' ונאמנותו לו.
- העברת הארון ע"י דוד לעירו, נועדה לגרום לעם להאמין ולעבוד את ה'.

סעיף ב'

(1) על פי מיכל, התנהגות מכובדת הראויה למלך היא כזו אשר עומדת מעל העם, יהירה. על המלך לשמור על ריחוק ואיפוק מפשרות העם: "מה נכבד היום מלך ישראל אשר נגלה היום לעיני אמהות עבדיו כהגלות נגלות אחד הריקים" (פסוק 20). על פי דוד, התנהגות מכובדת הראויה למלך היא כזו אשר אינה מתנשאת מעל העם, אלא להיפך, המלך שווה לעם לכל הקשור לעבודת ה': "...ושחקתי לפני ה' ונקלתי עוד מזאת והייתי שפל בעיני ואם האהמות אשר אמרת עמם אכבדה" (פסוקים 21-22).

(2) המחבר מסיים את סיפור העלאת הארון לעיר דוד במשפט כי למיכל לא היו ילדים, על מנת להראות כי מיכל נענשה על כך שלעגה לדוד, בחיר ה', על כך שרקד לפני ארון ה'.

שאלה מספר 9

סעיף א'

יש לציין שלושה מהפרטים האלה (אין חובת ציטוט):

- "קטן הייתי מן אחי" מקביל לכך שדוד הוא האח הצעיר (פסוק 11).
- "הכול ראה אלוה" מקביל ל"וה' יראה ללבב" (פסוק 7).
- "שלח נביא למושחני את שמואל" מקביל לשליחת שמואל להמלכת דוד: "ומשחת לי את אשר אמר אליך" (פסוק 3).
- "יצאו אחי לקראתו" מקביל ל"ויקדש את ישי ואת בניו ויקרא להם לזבח" (פסוק 5).
- "אחי... יפי התואר ויפי המראה, הגבהים בקומתם" במקביל לתיאור הגובה והיופי של האחים (פסוק 7)
- "לוא בחר ה' אלוהים בס" מקביל לכך שה' לא בחר באחים (פסוקים 7-10).
- "וישלח ויקחני מאחר הצואן" מקביל ל"עוד שאר הקטן והנה רעה בצאן ויאמר שמואל אל ישי שלחה וקחננו" (פסוק 11).
- "וימשחני בשמן הקודש" מקביל ל"קום משחהו כי זה הוא" (פסוקים 12-13).

סעיף ב'

לפי מזמור קנ"א, דוד נבחר למלך על ישראל משום שבאמצעות כלי הנגינה שיצר ונגינתו הוא הלל את ה'.